

Om Romerrettens Anvendelse i Danmark efter Kong Valdemar den Andens Tid *).

Af Prof. Dr. **C. Paludan-Müller.**

Det anføres i Almindelighed som Beviis paa det danske Folks ukrænkede Selvstændighed, at dets Love ere udgaaede fra Folket selv i de Former, gjennem hvilke dettes egne Forestillinger om Ret til forskjellige Tider fandt deres Udtryk. Styrken af dette Beviis er ogsaa virkelig ubestridelig, naar man kun ikke overdriver Sætningen ved at benegte enhver fremmed Indvirkning paa den ældre danske Lovgivning, navnlig af den romerske og den canoniske Ret, der studeredes altfor ivrigt af Danske paa Udlandets Høiskoler til at de ikke skulde have faaet en kjendelig Indflydelse paa indenlandske Lovarbejder. Saaledes lade Spor heraf sig bestemt paavise i den Jydske Lov, maaskee flere, end vore Lovhistorikere have villet anerkjende. Men endnu mere end i Lovene have disse fremmede Lovbøger gjort sig gjældende i Livet, vel især den canoniske Ret igjennem Kirken, men dog ogsaa Romerretten i borgerlige Forhold. Efter Minoriten Peder Olsens og efter Hvitfeldts Beretninger skal jo endog Kong Valdemar være bleven Lovgiver for at modarbeide Keiserrettens overhaandtagende Indflydelse i hans Rige. Den Første siger, at Valdemar i Viborg 1240 opbrændte de keiserlige Lovbøger (libros legum Imperialium), «efter hvilke Danmark dengang styredes», og vilde ikke tilstede, at nogen anden Lov fulgtes end den, han selv havde givet, fordi Danmark ikke anerkjender

*) meddelt den 25. Januar 1867.

Keiserens Overherredømme; derfor udgav Kongen i Marts 1240 i Vordingborg den jydsk Lov*). Disse Minoritens Ord har Hvitfeld vistnok kjendt; men hans Fremstilling lyder dog noget anderledes: «Aar 1240», siger han**), «da Kong Valdemar nu sad i Rolighed og kunde formærke den store Uskikkelighed, som var udi Danmark iblandt Rigens Indbyggere udi saa Maade, at udi Dom og Ret kunde de ikke sambyrdes, fordi at Mange vilde lade deres Sager dømme efter Keiserretten, hvilken da var meget brugt her i Riget tilforn for de mange lærde Mænds Skyld, som vare komne ind udi Riget til de nye Herreklostre, fleste Bisper og havde været i Frankrig og Italien at studere baade i den geistlige og den verdslige Ret***); Andre fandtes her i Riget, som holdt dem ved gamle kongelige Haandfæstninger, ved gammel Skik og Brug, som var holdt udi fordums Tid, og ved Sjællandske og Skaanske Lov, som Kong Valdemar den først havde gjort: Derfor lod nu denne fromme Konge Valdemar forskrive en almindelig Herredag over alt Riget til Vordingborg. Der mødte alle hans tre Sønner Erik, Abel og Christoffer, Erkebiskop Uffo af Lund samt andre Bisper: Niels af Roskilde, Ivar af Odense, Peder af Aarhus, Gunder af Ribe, Gunde af Viborg, Johannes af Vendsyssel og Bisp Hans af Slesvig, med Rigens Raad og ypperste Adel over al Danmark; og da de vare Alle tilstede, lod Kong Valdemar efter hans Raads Raad gjøre og be-

*) S. R. D.: II, p. 261—62.

**) Chronologiens 1ste Part (Kvartudgaven) S. 157.

***) Man mindes herved om Arnold af Lybeks Ord, i hans Fortsættelse af Helmolds slaviske Chronik, om de Danskes Studier i Valdemarernes Tid: *Scientia quoque liberali non parum profecerunt, quia nobiliores terræ filios suos non solum ad clerum promovendos, verum etiam secularibus rebus instituendos Parisios mittunt. Ubi litteratura simul et idioma lingvæ terræ illius imbuti non solum in artibus, sed etiam in theologia multum invaluerunt. Siquidem propter naturalem linguæ celeritatem non solum in argumentis dialecticis subtiles inveniuntur, sed etiam in negotiis ecclesiasticis tractandis boni decretistæ et legistæ comprobantur.* Arn. Lubec. I, cap. 5.

skrive den Jydske Lovbog, som vi nu paa denne Dag bruge og hver Konge sværger paa i deres Indtagelse. Og da han havde samme Lov publiceret og udraabt i samme Herredag, og alle Mand havde den samtykt, vedtaget og svoret, da lod han strax paa Pladsen opbrænde hvis gamle Skraa og Vedtægter, som vare derimod.»

Men enten det nu var «Keiserloven» eller gamle indenlandske Vedtægter, Kong Valdemar lod opbrænde, i Viborg eller i Vordingborg, saa er det vist, at han ikke fik Keiserlovens Indflydelse og Brug tilintetgjort, og kunde det heller ikke, saa længe Danske vedbleve at studere i Udlandet og at arbeide i fremmede Cancellier. Det ligger i Sagens Natur, at denne Indflydelse snarere maa efterspores i de historiske Kildeskrifter end i Lovbøgerne, især Alt hvad der angik Statens Forhold til den Enkelte, der klarede og udviklede sig saa langsomt, at Landets egne ældre Love kun have meget Lidet, der kan henføres til den offentlige Ret. Ved statsretlige Spørgsmaal, saasom ved de da saa hyppigt forekommende Majestætsforbrydelser, var man i Middelalderen ofte ligefrem nødt til at raadspørge de fremmede Love, fordi de indenlandske enten taug ganske stille eller ikke gave nogen tilstrækkelig Veiledning.

Naar jeg her fremdrager et Par Træk af Danmarks Historie efter Valdemar den Andens Tid, der kun synes mig forstaaelige som Anvendelser af Romerretten, da er det ikke, fordi jeg troer mig istand til at stille Sagen i fuldt Lys, da dertil udkrævedes Lovkyndighed, der ikke er mit Studium; men jeg ønsker at henvende Andres Opmærksomhed paa denne Side af vore Forfædres Liv i ældre Tid. Som Indledning hidsættes et Tilfælde af Sverrigs Historie, baade fordi det maaskee har middelbart faaet Betydning for en mærkelig dansk Retssag, og tillige fordi Romerrettens Anvendelse i Norden her træder ret tydelig frem. Danmark fik denne Ret ad den samme Vei som Sverrig, og med den samme Tro paa dens Betydning som i det mindste subsidiær Ret for den menige Christenhed.

I.

Efterat Kong Magnus Birgerssøn (Ladelaas) havde fortrængt sin Broder Valdemar fra Sverrigs Throne, truedes han af en Sammensværgelse, der dog mere var rettet imod de Fremmede i hans Tjeneste end imod ham selv. Hovedmændene vare Folkungerne Johan og Birger Philipssønner med deres Søstersøn Johan Carlssøn, samt Philip af Rumby og hans Svigersøn Holmger. Da Kong Magnus's Svigerfader, Grev Gerhard den Første af Holsten, i Aaret 1278 besøgte sin Datter Dronning Helvig, overfaldt disse Stormænd Hoffet i Skara, dræbte der Kongens Yndling Ingemar Nielsen, der skal have været en dansk Mand, som ved sit Hovmod især var bleven Gjenstand for deres Had, fangede Greven og nødte Dronningen til at søge Tilflugt i et nærliggende Kloster; hvorpaa Johan Philipssøn drog imod Jönköping for at beleire Slottet. Ude af Stand til at straffe Oprørerne strax, søgte Kong Magnus at fælde dem ved øieblikkelig Eftergivenhed og forstilt Venlighed, hvilket ogsaa lykkedes ham ligesaa fuldstændigt, som det berømte Mesterstykke i Falskhed og Forræderi lykkedes Cæsar Borgia imod hans frafaldne Condottierer i Sinigaglia. Alt syntes glemt, da Kong Magnus bød de Sammensvorne til Gjæst paa den nu forsvundne Borg Gälaqvist ved Skara, hvor han saa lod dem gribe og føre til Stockholm. Den 20de August 1280 halshuggedes begge Philipssønnerne, Johan Carlssøn, Holmger o. Fl., hvorhos alt deres og deres Hustruers Gods inddroges som forbrudt til Kronen.

Da de Sammensvorne ikke havde forgrebet sig paa Kongens Person eller indladt sig i landsforræderske Forbindelser, vil det være svært at forklare deres Straf efter nordiske Begreber om Lov og Ret, især Inddragelsen af Hustruernes Gods; men Kongens Broder Bengt har i et Aktstykke af 23de Juli 1282 givet Oplysning om Sagens Sammenhæng. Han bekjendtgjør nemlig, at da der var opkommen Strid imellem Kongen og de adelige Herrer Holmger og Philippus, hvilke havde forbrudt sig imod *lex Julia majestatis* ved at oplægge Rænker ikke alene

imod Kongens Liv, men imod hans Stormænd, «der ere en Deel af hans eget Legeme» *), hvorfor saavel deres som deres Hustruers Gods tilfaldt Kronen: saa gav Kongen ham noget af dette Gods. Dette har han nu besiddet i længere Tid i Fred og Ro; men da Nogle stræbe at udbrede den Mening, at Hustruernes Gods er confiskeret med Urette, medens Andre ere af den modsatte Mening, saa er han kommen overeens med Fru Helene, Holmgers Enke, der tillige var Philips Datter, om at overdrage Gaarden Refstad med tilliggende Jord i Haslum og Orlunda til Skokloster, med Kongens hans Broders Samtykke.

Philippssønnerne og deres Medfølgere ere altsaa dømte efter Bestemmelserne i Corpus juris civilis, Codex IX, tit. VIII, ad legem Juliam majestatis; Udtrykket i Hertug Bengts Brev: «qui pars corporis ejus sunt», viser, at det navnlig er den i Capitel 5 optagne Constitution af Keiserne Arcadius og Honorius: «Quisquis cum militibus», der er kommen til Anvendelse; thi her siges det udtrykkelig, at den der tragter noget Medlem af Fyrstens Raad, eller af Senatet, efter Livet — «nam et ipsi pars corporis nostri sunt» — eller overhovedet Nogen, der tjener ham, skal henrettes med Sværd og alt hans Gods hjemfalde til Fiskus. Men selv denne Constitution, der rammer ikke alene Forbryderen, men ogsaa hans Børn, idet Sønnerne skulle miste al Arv saavel efter Moderen som efter Faderen og som æreløse være udelukkede fra enhver Forfremmelse, medens Døttrene kun erholdt en Deel af Moderens Medgift, — selv denne eksempeløse haarde Lov hjemlede ikke en ubetinget Inddragelse af Hustruernes Gods; og af Hertug Bengts Brev fremgaaer det jo ogsaa, at der enten er reist retlig Indsigelse imod denne Deel af Dommen, eller at en udbredt Mening har dadlet den som uretfærdig. Og rimeligviis har hele Fremgangsmaaden imod de Dømfældte, især

*) — qui quoniam in mortem principis procerumque ejus, qui pars corporis ejus sunt, fuerint machinati, in legem Juliam majestatis incidunt, cetera.

Anvendelsen af den fremmede Lov, havt Stemningen imod sig; thi Kong Magnus selv har hurtigt nok faaet den Tanke, at han maatte forsonne denne ved at tilbagegive i det mindste en Deel endog af Fædrenegodset. Vi finde ogsaa Johan Carlssøns Enke i Besiddelse af betydeligt Jordegods allerede to Aar efter Mandens Henrettelse *).

II.

Natten til den 22de November 1286 blev Kong Erik Glipping myrdet i Finderup af forklædte Stimænd. Nogle af Landets første Adelsmænd udpegedes snart af den almindelige Mening som Ophavsmænd eller Gjerningsmænd. Under de daværende Forhold vilde det have været umuligt for Enkedronning Agnes, der strax greb Regeringens Tømme for sin umyndige Søn, at faae Morderne dømte, havde hun ikke vidst at skaffe sig kraftig Bistand af sine Brødre, Markgreverne af Brandenburg, samt af de holstenske Grever og Danmarks Lehnsmand Fyrst Witzlav af Rygen. Paa Danehof i Nyborg ved Pintsetid 1287 bleve Greve Jakob af Halland, Marsk Stig Andersson, Niels Hallandsfar, Peder Pors, Peder Jakobsson, Niels Knudsøn, Aage Kake, Rane Jönsson og Arved Bengtsøn dømte fredløse som Kong Eriks Banemænd og deres Gods erklæret forbrudt **).

Selve Domsakten have vi nu ikke, men kun et meget utilfredsstillende Udtog hos Hvitfeld. Sammenholder man dermed

*) See om denne Sag den store svenske Rimkrønike i Script. Rer. Svecicarum I, sect. posterior p. 16—17, og efter den Ericus Olai i Scr. Rer. Svecic. II, p. 62—64. Diplomatarium Svecanum I Nr. 744, 753, 756. Jfr. Suhm, Hist. af Danmark X, 782 ff. og Strinholm, Sv. Folkets Historia IV, 547 ff. — Hertug Bengts Brev, som i Dipl. Svec. Nr. 756 kun er trykt efter en Afskrift, er der dateret 1282, 8 Kal. Augusti die sti Apollinaris. Da Helgendagen er den 23de Juli, modsige de to Dagsbestemmelser hinanden; men da Feil lettere kunde indsnige sig ved Tallet end ved Navnet, bør Helgendagen foretrækkes.

**) Hvitfeld, Chronologien II, S. 3.

Hvitfelds Beretning om den norske Konge Erik Præstehaders Krigserklæring af 1288 *) og Kong Hagen den Femtes Manifest af 2den Mai 1307, som nedenfor vil blive nærmere omtalt, viser det sig, at Processen imod de Anklagede maa have været eien-dommelig. 27 Adelsmænd have svoret dem Drabet paa, uden at man har villet tilstede dem at værge sig med Benegtelseseed eller overhovedet at forsvare sig. Det har altsaa ikke været den sædvanlige Proces, hvorefter den, der ikke var greben i Gjer-ningen, kunde nedslaae Anklagen ved sin og sine Mededsmænds Eed. Heller ikke have de været dømte efter Kong Eriks Ny-borgske Haandfæstning af 29de Juli 1282, der bestemmer, at Ingen kan forbyrde sin Jord, medmindre han overvindes for Majestætsforbrydelse med Worthelds-Eed**), det er: med mindre et Herredsnævn af 12 lovfaste Mænd sværger ham Forbrydelsen over***). Dersom denne Fremgangsmaade havde været brugt, maatte der ved Dommen i Nyborg 1287 have været svoret af 12×9 Nævninger, da der maatte være et Worthelds-Nævn for hver af de Anklagede, hvem desuden ikke ethvert Forsvar kunde være afskaaret ved den Undersøgelse, som maatte gaae forud for Nævningernes Eed. Processen kan neppe for-staaes uden ved at antage, at Regeringen har gjort de Ankla-gedes Egenskab af Adelsmænd, Kongens haandgangne Mænd, gjældende og ladet dem dømme efter Gaardsretten, der da ikke kan have været nogen anden end Vitherlags-

*) Hvitfeld, Chronologien II, S. 5.

**) Danske Kongers Haandfæstninger i Aarsberetninger fra Geheimearchivet, II, S. 6—8. «Juramento de worthæl» gjengives i den gamle danske Oversættelse sammesteds ved «logh aff worthæld». Bestemmelsen er gaaet over i Kong Olufs Haandfæstning af 3die Mai 1376, sammesteds S. 23.

***) Om Betydningen af Wortheld maa den Nyborgske Haandfæstning sammenholdes med Forordningen af 1276 i Kofod Anchers Lovhistorie II, 532—33 og med Dommen af 28de Mai 1285 hos Suhm X, S. 1024 samt i Schleswig-Holst.-Lauenb. Urkundensammlung I, Nr. CX. — Om Herreds-nævn see Jydske Lov III, 64, Rosenvinges Udgave.

retten med de Ændringer, Brug eller Misbrug efterhaanden havde indført. Thi Sagens Behandling stemmer ganske med hvad Saxo og Svend Aagesen meddele om Vitherlagsrettens Proces i Majestætsforbrydelser af Vitherlagsmænd *). Naar den Anklagede var lovlig stævnet og Stævningens lovlige Udførelse beediget paa Retsdagen for det samlede Thing af Hirdmænd, førte Klageren to Vidner imod den Anklagede, hvad enten denne var mødt eller ikke; svore disse Vidner ham Brøden over, tilstodes der ham intet Forsvar, hvorimod han kunde frie sig ved sin egen og Sex af Hirdens Benegtelseseed, dersom Klageren ikke beviste hans Brøde paa den anførte Maade. Naar de to Vidner havde beediget deres Udsagn, kjendte Dommeren efter dette alene ham med Nidingsnavn ud af Lauget, eller, som vi vilde sige, fra Ære, Liv og Gods. Saa adspurgtes den samlede Hird (militia), om den billigede Dommen, i hvilket Tilfælde man strax skred til dens Udførelse, ikke ved at henrette den Domfældte, men ved at udstøde ham som fredløs paa den af Loven foreskrevne Maade. Biskopperne tilføiede deres Bandsættelse over den fredløse Forbryder.

Da det var Hirden, der dømte, medens der i Saxos Beretning gjøres en bestemt Forskjel imellem Dommerne og den samlede Hird (militia), der bekræfter Dommen, maa «Dommerne» have været et Nævn af Hirden. Naar der nu i Nyborg 1287 var ni Anklagede, har man sandsynligviis til dette Nævn udtaget en Hirdmand, her en Kongsmænd, Adelsmand, for hver af de Anklagede. To andre Kongsmænd ere optraadte som Vidner, ligeledes imod enhver af de Anklagede. Saaledes kommer det besynderlige Tal 27 ud: 9 Dommere og 18 Vidner. Intet Forsvar tilstodes de Anklagede. Dommen lød paa Fredløshed og Godsets Forbrydelse. De Dømte bandsattes af Erkebiskoppen og Biskopperne **).

*) Saxo edd. Müller et Velschow I, p. 528—532. Kolderup-Rosenvinge, Gamle danske Love V p. 1 ff.

**) S. R. Dan. VI p. 292.

Det er ikke vanskeligt at indsee, hvorfor Regeringen hverken vilde følge den almindelige Proces eller Nyborg-Constitutionen af 1282. Efter den første maatte det have været let for saa mægtige og storættede Mænd som de Anklagede, at frie sig ved Kjønsseed. Dette vilde derfor Regeringen ikke tilstede og har heri sikkert fundet Medhold af Prælaterne, da den canoniske Ret afgjort misbilliger, at den Anklagede kan befrie sig ved sin og sine Consacramentalers Benegtelseseed *). Og skulde Herreds-nævn have været anvendt, maatte man have opdrevet et Nævn af 12 Adelsmænd fra de Herreder, hvor enhver af de Anklagede havde Bolig, tre fra hver Fjerdings af Herredet. Dette har rimeligviis været umuligt, men var i ethvert Tilfælde utilraadeligt, da den myrdede Konge i sin Tid forgjæves havde stræbt at gennemføre, at de 12 Mænd skulde i Majestætsforbrydelser udtages af Kongen. Thi at den Forordning af 1276, der anføres blandt Erik Glippings Love **), ikke er bleven til mere end et mislykket Forsøg, viser Aktstykket selv. Udentvivel er det hertil der sigtes i Processen imellem Kong Erik Menved og Erkebiskop Jens Grand, da Kongens Procurator møder Erkebiskoppens Klage over altfor stor Lemfældighed i den danske Regerings Behandling af Manddrab med den Bemærkning, at Kongens Fader netop har stræbt at tilveiebringe større Strenghed i denne Henseende, men at hans Bestræbelser strandede paa Modstand af de Stormænd, der senere bleve hans Mordere, og som nu begunstiges af Erkebiskoppen ***).

Den Nyborgske Dom opretholdt den danske Regering under den Krig med Norge og de Fredløse, der blev dens umiddel-

*) Decretales Gregorii IX, lib. II, tit. XIX de probationibus, navnlig Cap. VI, hvor der anføres et Breve fra Pave Honorius III til den danske Erkebiskop Andreas Sunesön af 6te Mai 1218, nu fuldstændig trykt i Dipl. Svecan. I Nr. 174. See ogsaa Kolderup-Rosenvinge, Om den kanoniske Rets Anvendelse i Danmark, i Kirkehist. Samlinger I S. 33.

**) Kofod Ancher anf. St.

***) S. R. Dan. VI, 289.

bare Følge. Men da den indre Strid i Sverrig imellem den unge Kong Birger Magnussøn og hans Brødre, Hertugerne Erik og Valdemar, udbrød i Aaret 1304 og snart blev bestemmende for alle tre nordiske Rigers politiske Forhold, droges Danmark ind i en Situation, der endelig førte til Fred med Norge, og som i Aaret 1305 bevægede Kong Erik Menved til at indrømme en Gjenoptagelse af Processen imod hans Faders Banemænd, altsaa egentlig til at kassere Dommen af 1287. Dette Skridt, og den nye Dom, vil ikke kunne forstaaes uden et Blik paa de tre Rigers og deres Herskerslægters udviklede Stilling til hverandre.

Den egentlige Hovedmand blandt Kongemorderne, Kong Valdemar den Andens Søn Nicolaus' Sønnesøn Grev Jakob (Nielsen) af Nørrehalland, lod sig efter Danehoffets Dom 1287 ikke med de 8 Andre antage af den norske Konge som hans Mand. Han betragtede sig som en Fyrste, en uafhængig Herre i sit Grevskab. Men en Støtte maatte han naturligviis søge i den nøieste Tilslutning til Norge. Dog ikke alene med dette Rige forbandt han sig; ogsaa med den svenske Regent, Thorkel Knudssøn, den unge Kong Birgers og hans Brødres Formynder, finde vi ham i venskabelig Forbindelse, der bevirkede en for Danmark farlig Tilnærmelse af Sverrig til Norge, trods det dobbelte Svogerskab imellem Sverrigs og Danmarks Konger. Grev Jakob var med paa Grændsemødet ved Solberg (Göthaelven) imellem Kong Hagen den Femte af Norge og Kong Birger med Thorkel Knudssøn ved Mikkelsdagstid 1302, et Møde, der blev saa følgerigt for de tre Riger, fordi da først lagdes Grunden til den svenske Hertug Eriks Forbindelse med det norske Kongehuus. En af dette Grændsemødes Virkninger blev det Beskærmelsesbrev af 7de October 1302, den svenske Regering efter den norske Konges Opfordring gav Grev Jakob og tre andre danske Fredløse, blandt hvilke vare to af de i Nyborg Domfældte. Her gjentoges de Fredløses bestandige Klager over Retsfornegtelse. Kong Birger lovede efter den norske Konges An-

modning at virke for, at de kunde faae Opreisning for den lidte Skade og komme til lovmæssigt Forsvar imod Anklagen, eftersom der stod i Danmarks Riges virkelige og vedtagne Lovbøger *). Nu vare altsaa Sverrig og Norge enige om, at Processen imod Kong Eriks Banemænd burde optages paany. Saa nøie var Grev Jakobs Forbindelse med Thorkel Knudssøn, altsaa, trods Kong Birgers personlige Forkjærlighed for sin Svoger Kong Erik Menved, med den svenske Regering, at det blev ham, som i den paafølgende Sommer hentede den svenske Regents Brud, en Grevinde af Ravensberg, fra Lybek til Sverrig **). De endnu levende danske Fredløses Stilling var saaledes paa dette Tidspunkt meget gunstig: dækkede af Sverrig og Norge kunde de fra Grev Jakobs faste Borge Hunehals og Varberg i Nørrehal-land trods Danmark og hjem søge dets Kyster.

Men den Forbindelse, der ved Solbergmødet og derefter i Julen 1302 under et Besøg i Oslo knyttedes imellem den svenske Hertug Erik og den endnu kun eetaarige norske Kongedatter Ingeborg, blev Udgangspunktet for nye Forviklinger, der hurtigt forandrede hele Stillingen. Kong Birger kronedes 1302, og hans Brødre Hertugerne fik de dem bestemte store Lehn til deres Raadighed. Men Hertug Erik tragtede efter høiere Ting. Denne ærgjerrige og urolige Herre, under hvis Paavirkning den politiske Stilling i Norden skiftede ligesaa hurtigt som Figurerne i Kaleidoskopet, ligner i flere Henseender vor Valdemar Atterdag: vel begavet paa Sjæl og Legeme, opfindsom i nye Combinationer, let til at knytte og løse Forbindelser, til at give og bryde Løfter, ridderlig i Fred, stridbar i Krig var han som Danmarks Gjen-

*) — ac ipsi opem præstare convenientem, ut pro injuriis et damnis illatis eisdem justitiam consequi valeant et pro causis eis impositis excusationem legalem s. legitimam facere, secundum Deum et justitiam, et ut in *veris et approbatis libris regni Dacie legalibus* continetur, cet. *Analecta quibus historia, cet. regni Norvegici illustrantur*, ed. G. Thorke-lin, Havnæ 1778 p. 76.

***) Chronik des Fransiskaner-Lesemeisters Detmar ad an. 1303, i Grautoffs Udgave I, 182.

reiser i uafbrudt Bevægelse; men havde han dennes Hensynsløshed i Valget af Midler, saa havde han ikke hans Ret i Maalet: Faderens lykkelige Brøde blev Hertug Erik en altfor stærk Fristelse.

I April 1304 kom Thorkel Knudssøns Mistro og Kong Birgers Skinsyge mod Brødrene til Udbrud under et Besøg hos Drosten paa hans Gaard Aranæs; og kort efter, da Kongen havde kaldt Hertugerne til sig paa Vissingsø, formaaede han saa lidt at lægge Baand paa sin Lidenskab, at Brødrene skiltes som aabenbare Fjender. Hertugerne forlode Sverrig, søgte Tilflugt først forgjæves i Danmark hos Kong Erik Menved, derefter hos Kong Hagen i Norge, hvor de bleve modtagne paa det Bedste. Følgen var en Tilnærmelse imellem det svenske og det danske Hof. Ved Midsommerstid 1304 mødtes Kongerne Birger og Erik i Fagerdal, i den Egn ved Knæred, hvor saa mange Grændsemøder ere holdte, saa længe Halland var dansk. Et Forbund sluttedes paa dette Møde imellem Danmark og Sverrig, der nødvendigviis maatte være rettet imod Norge, hvorfra de landflygtige Hertuger aabenlyst understøttedes i fjendtligt Angreb paa Sverrig. Endnu ledede Drosten Thorkel Knudssøn Regeringen for Kong Birger; med Kraft og Hurtighed optog han Kampen imod Hertugerne og tvang dem i Februar 1305 til Underkastelse ved Forliget i Kolseter (Værmeland).

Hertugerne fattede et brændende Had til Thorkel Knudssøn. Al deres Stræben gik ud paa at drage Kong Birger bort fra Drosten; men det maatte snart blive dem indlysende, at saalænge det dansk-svenske Forbund opretholdtes af denne, var Danmarks Indflydelse hos Kong Birger en kraftig Støtte for deres Fjende. Vilde de isolere ham, der personlig ikke kunde være Kong Erik kjær, da han for saa kort siden var optraadt som Grev Jakobs og de øvrige danske Fredløses Ven og Talsmand, maatte de søge at drage Danmark over til Norge, der nu var den svenske Drost fjendsk; thi da lod Venskabet imellem Kong Erik Menved og Kong Birger sig bruge til at trække denne

bort fra Drogen. Men en Tilnærmelse imellem Danmark og Norge var kun mulig, dersom Kong Hagen opgav Grev Jakobs og de Fredløses Sag, hvad der atter krævede, at den danske Regering aabnede Norges Konge en Udvei til at komme bort fra dem, han nu i en lang Række af Aar havde forsvaret som uretfærdigt Forfulgte. Disse Tanker laae saa tydeligt i hele Situationen, at de ikke kunde undgaae saa snildt et Hoved som Hertug Erik.

Den 8de Marts 1305, en Maaned efter Kolseterforliget, sluttedes en Overenskomst imellem Kong Hagen og Grev Jakob, hvorved denne afstod sit Grevskab Nørrehalland til den norske Konge, deels, som det hedder i Overdragelsesakten, for Kongens store Velgjerninger og de Udgifter, han havde havt ved at forsvare Greven imod Danmark, deels for at frie Greven fra en Caution for Hertug Valdemar af Sønderjylland, som havde laant 2000 Mark Sterling af Kong Hagen, deels endelig fordi Greven dog ikke saae sig istand til med egne Kræfter at forsvare Nørrehalland imod den danske Konges nærforestaaende Angreb*). Grev Jakob forbeholdt sig imidlertid en yderligere Godtgjørelse for Grevskabet enten af Kongen selv, dersom det lykkedes denne at vinde Nørrehalland (fra Danmark) ved Underhandlinger, eller, om Kong Hagen døde forinden, da efter sex norske Stormænds Voldgiftskjendelse, alt eftersom den hele dansk-norske Krig fik en meer eller mindre heldig Ende**).

Det var Hertug Erik der foranledigede denne Overenskomst for selv at komme i Besiddelse af Nørrehalland; strax efter see vi ogsaa Varberg Slot overdraget ham af Kong Hagen***). Vore Historieskrivere betragte i Almindelighed dette Skridt som yderst fjendtligt imod Danmark: der var jo Vaabenstilstand imellem Danmark og Norge; og nu lod Norges Konge sig et

*) Altsaa et nyt forventet Angreb, da det, Kong Erik forsøgte i Slutningen af 1304, ikke havde kunnet overvælde enten Varberg eller Hunchals.

**) Diplomatarium Norvegicum, III Nr. 60.

***) Ericus Olai, S. R. Sv. II p. 81.

dansk Kronlehn sælge af Hovedmanden for de danske Fredløse! — Men i Modstrid med denne Opfattelse vide Kildeskrifterne Intet af, at Kong Erik Menved har forstaaet Sagen saaledes*); tværtimod fortælles det af gode Kilder, at i dette Aar sluttedes Forlig imellem Kongerne af Danmark og Norge**); ja endnu i samme Aar finde vi Hertug Erik, den nye Besidder af Nørrehalland, og hans Broder Valdemar hos Kong Erik i Danmark og som Medlemmer af hans Raad, i den bedste Forstaaelse med ham. Dette lader sig ogsaa godt forklare efter vor Opfattelse af Stillingen; thi for at tilveiebringe den Tilmærmelse imellem Danmark og Norge, der var Betingelsen for Angrebet paa Thorkel Knudssøn, maatte Hertugerne først løsgjøre Kong Hagen fra Grev Jakob og de danske Fredløse, men dernæst formaae den danske Konge til at indrømme en ny Dom over disse. Og saaledes er det ogsaa virkelig skeet; det er netop som Medlemmer af et Danehof eller en Herredag i Helsingborg, hvor Anklagen imod Kongemorderne paany foretoges, vi finde de to svenske Hertuger i Danmark i September 1305. Hertug Erik — han er i Alt og overalt den ledende af Brødrene — maa have forstaaet at vinde Kong Erik Menved, snarest derved, at han i en eller anden Form har anerkjendt ham, eller lovet at ville anerkjende ham som Lehnsherre for Grevskabet Nørrehalland, og at den danske Konge har foretrukket dette Forhold for at see Grevskabet i Hænderne paa den forhadte Kongemorder, sin Fætter og Dødsfjende Grev Jakob. Ved hvilke Fore-

*) Ericus Olai siger ogsaa udtrykkelig: *Et nota, quod hæc sint gesta regnante in Dacia rege Erico potentissimo, qui nec regi Norvegiæ favebat, cum quo sæpe dissensit; nec duci Erico, faciente regina Sveciæ sorore sua; nec comiti Jacobo, suspecto pro occisione regis Erici patris sui; et tamen se de his tractatibus de castro Wardbergh et terra Hallandiæ minime intromisit, quasi diceret: nihil ad nos de his, quæ foris sunt.*

***) Ericus Olai, l. c. p. 82. Islenzkir Annálar p. 186. Chronologia Anonymi i Scr. Rerum Svecicarum II sect. 1 p. 56 siger endog, at Forbund sluttedes imellem den danske og den norske Konge.

stillinger Hertug Erik har faaet den norske Konge til at gaae ind paa denne Stilling, er ubekjendt; men sagtens er det skeet ved Løfter, han ligesaalidt agtede at holde imod sin tilkommende Svigerfader som dem, han havde givet den danske Konge, men som i Øieblikket tjente til at drage Danmark og Norge nærmere sammen.

Thi saasart Hertugerne havde opnaaet dette og ved en ny Forskrivning af 14de September 1305, udstedt i Herredsvad Kloster i Skaane, havde høitideligen forpligtet sig til at anerkjende Valget af deres Broders, Kong Birgers Søn Magnus, den danske Konges Søstersøn, til Faderens Efterfølger paa Sverrigs Throne*), — altsaa uden Tvang, i Danmark, paa en Maade under dansk Garanti, havde underkastet sig deres Broder og stadfæstet hvad der var dem afnødt i Kolseterforliget, vendte de tilbage til Sverrig, hvor de snart fik Kong Birger draget over til sig og den nu enestaaende Drost styrtet. Kongen selv lod Thorkel Knudssøn gribe i December 1305 og i Februar 1306 halshugge, sagtens som Majestætsforbryder. Men nu, da de ærgjerrige Brødre havde faaet den svage og enfoldige Birger til at opoffre Thronens eneste Støtte, viste det sig hvad det var for et Maal, alle Hertug Eriks Rænker sigtede til. Med forstilt Venlighed overlstedede de fuldstændigt Broderen, fangede ham paa Håtuna sidst i September 1306 og reve nu Regeringen til sig. Derved forandredes fuldstændigt deres Stilling til den danske Konge; thi denne var netop Kong Birgers trofaste Støtte, saa at Hertugerne nu maatte betragte ham som deres farligste Fjende, altsaa søge at forene Alt hvad der var Danmark fjendsk, navnlig de danske Fredløse og den norske Konge: de maatte stræbe at tilbageføre den politiske Situation fra 1302 og 1303, Thorkel Knudssøn havde bestemt paa Grændsemøderne ved Gøthaelven. Ganske let har det vistnok ikke været Hertug Erik at trække Kong Hagen atter bort fra den Fred eller det

*) Dipl. Svecan. II Nr. 1480.

Forbund med Danmark, Hertugen selv havde ført ham ind i; thi Hertug Erik forsøgte i Vinterens Løb at paavirke de norske Magnater i sin Interesse endog med Forbigaaelse af deres Konge. Den 25de November 1306 tilskrev han Erkebiskoppen af Throndhjem, de øvrige norske Biskopper, Abbeder og verdslige Stormænd en Anmodning om at formane deres Konge til ikke længer at negte de danske Fredløse Tilhold, da Kong Erik af Danmark, som han paastod, havde brudt det nylig sluttede Forlig imellem Rigerne*). Og endelig lykkedes det ham at faae Kong Hagen til at opsigte dette Forlig. Vi have endnu et norsk Manifest af 2den Mai 1307**), som er altfor vigtigt for den rette Opfattelse af den Dom, der i Helsingborg i September 1305 var afsagt over de Fredløse, til at det her kan forbigaaes. Oversat fra Oldnorsk lyder det saaledes: «Hagen m. G. N. Norges Konge o. s. v. Det er Gud vitterligt, og bekjendt for de bedste Mænd i Riget, der oftest have været hos Os, med hvor stor Omhu Vi hos Kongen af Danmark have bestræbt Os for at tilveiebringe Fred og god Forstaaelse imellem Rigerne Norge og Danmark, idet Vi ikke have sparet Vor egen og Vore gode Mænds Møie og Arbeide for at søge en hæderlig Fred. Til den Ende sendte Vi de Mænd, som Vi havde hos Os, og som Kongen af Danmark beskyldte for sin Faders Død, for at bevise deres Uskyldighed i den Sag, han anklagede dem for; men da de skulde møde, fik de at see Breve, der vare gjorte imod dem, og som de have endnu den Dag idag, i hvilke ikke bødes dem den Lov, der ganger enten i Norge eller i Danmark eller i andre Lande, saavidt Mænd have hørt omtale. Dertil efterstræbte man dem saa haardt og paa saa mange Maader, at nogle af dem aldeles ikke kunde komme did frem, og de, som kom, maatte ikke føre nogen «Lov» eller noget Retsbeviis frem

*) Thorkelin, Analecta p. 77.

**) Diplom. Norvegicum VI Nr. 69.

for sig*); men Kongen af Danmark tilnævnte Mænd og lod dem oversvære Alt hvad ham behagede. Dette er baade imod Guds Lov og alle christne Menneskers Lov, saaledes som hver indsigtsfuld Mand selv kan forstaae, — efter den Fremfærd, som fra først af blev begyndt, da denne Anklage reistes imod dem, at de strax bleve uddrevne af Riget, deres Gods confiskeret, deres Frænder og Svende slagne, men nogle fangede; — og bragte dem med sine Breve i Vanrygte i alle Lande, og med anden ond Snak; heller ikke vilde de høre enten de Eder (þau logh) eller de Beviser, eller de Undskyldninger, de bøde for sig. Da de saaledes ikke kunde rette for sig formedelst Modstandernes hadske Lidenskabelighed, skjøde de deres Sag til Paven og lagde sig og deres Anliggende i hans Dom. Alt dette lode Vi da være efter Kongen af Danmarks Villie, gave efter for ham og vilde ikke mere have disse Mænd hos Os, med hvilket og andet Mere Vi stræbte hen til, at Vi og Vore Tromænd maatte have Fred og Ro. Kom det da og derefter saa imellem Os og Kongen af Danmark, at Forlig og fast Fred blev gjort og stadfæstet imellem Rigerne. Men denne Fred og alle andre Aftaler blev ikke bedre holdt Os, end at strax efter lod Kongen af Danmark tilfare og tage, nedbryde og brænde Vort Huus Hjelm, tværtimod det, som før var aftalt og afhandlet imellem os. Nogle norske Kjøbmænd, der vare seilede til Danmark, lod han anholde og fra dem tage det Gods, de havde med at fare, og dem, der ikke slap bort, mishandle paa mange Maader. Thi kjendes Vi ved, at Vi ikke ere skyldige at holde Kongen af Danmark Noget af denne Overeenskomst, og gjøre Alle vitterligt, at efter Hertug Eriks af Sverrig, Vor tilkommende Svigersøns Raad, saa og efter Vore Biskoppers og andre Raadsherrers, have Vi taget Greve Jakob, Vor kjæreste Frænde, Hr. Peder Jakobssøn, og deres Børn, saa og Børnene efter alle de andre værdige Mænd, der vare komne til Os fra Danmark, samt alle

*) — Matto ængum laghum ne rettyndum fram firi sik koma —

deres Svende, der ere med dem, med alt deres Gods, i Guds Vold og under Vor Fred og kongelige Værn til alle Rette, strengelig forbydende Alle og Enhver at handle ilde med dem i nogen Maade eller hindre og besvære dem, under Vor Unaade og Straf og haardeste Medfart, saa at Andre skulle tage sig det til Advarsel imod at handle ilde med Vore Frænder og de andre Os elskelige Personer, Vi have taget under Vor Beskyttelse. Og er det Gud vitterligt og de bedste Mænd i Riget, som Sandheden ville sige, at denne Ufred og Forstyrrelse, som nu har været en Stund, var begyndt i Vor og Vor Broders Umyndigheds Tid, ihvorvel nogle ukyndige Mennesker tale anderledes om det, de ikke vide klar Besked om.»

Man seer, at det var Hertug Erik, der fik Norge til atter at bryde med Danmark under det intetsigende Paaskud, at Kong Erik Menved havde krænket Norges Ret ved at nedbryde de Fredløses sidste Tilflugtsted, Sørøverreden Hjelms. Thi ligesom det halvandet Aar tidligere var Hertugen magtpaaliggende at forsone Kongerne Hagen og Erik, saa passede det nu bedst i hans Planer at oppuste Krigen imellem dem paany, for at Kong Erik ikke skulde kunne yde den fangne Kong Birger nogen kraftig Hjælp. Længe varede det imidlertid ikke, inden han igjen skiftede Plads og kom i aaben Feide med sin tilkommende Svigerfader, som da atter nærmede sig Danmark.

Det var den ovenfor beskrevne politiske Situation i Aaret 1305, der bevægede Kong Erik af Danmark til nu endelig at indrømme hvad han indtil da standhaftig havde negtet, at optage Processen mod de Fredløse endnu engang, hvorved han jo egentlig erklærede Danehoffets Dom af 1287 for uefterrettelig. Desværre have vi nu intet Andet af den Helsingborgske Domsakt af 1305, end et Udtog i Oversættelse hos Hvitfeldt*). «Da», siger han, «gik slig en Dom af Bisidderne, lydende:

*) Chronologien II, 75.

— «Gjøre vitterligt for Alle, som ere og komme skulle, at Aar 1305 for siddendes Raad til Helsingborg for Bisper, Hertug Christoffer af Estland, Erik af Sverrig, Voldemar af Finland, Geert Greve udi Holsten, og Danmarks Høvdinge, og med dem en stor Skare, da fremkom vor naadigste Herre Kong Erik, beklagende hans Herre Faders Kong Eriks Død, og beskyldte derfor Greve Jakob, Marsk Stig, Nicolaum Hallandsfar, Peder Porse, Peder Jakobssøn, Nicolaum Knudssøn, Aage Kake og Rane Jonssøn over Raad, Befaling og Gjerning til at ihjelslaae ham, samt Arvid Bengtssøn udi det, at han med egen Haand overvar det slemme Mord. Og der tilbød han dem af synderlig Naade og for fyrstelig Forbøns Skyld, endog de tilforn vare lovlig overvundne, om Nogen af dem kunde endnu undskylde sig derudi og udi Rettergangen undlede, at al Tvivl kunde betages, tilladende dem at fremkomme, og os at ransage, sige og sværge hvad os syntes sandest og retfærdigst efter vor Samvittighed. Og kaldte han os særdeles sammen af den ganske Forsamling, som var hos ham tilstede, at vi skulde ransage hvem skyldig var, hvem ikke. Da efter et godt Raadslag indkomme vi igjen for fornævnte Konge, Fyrster, Greve, Herrer, Forsamling, læggende vore Hænder paa det hellige Evangelium; da have vi fri udsagt, at alle disse Fornævnte ere skyldige i Kong Eriks Død og have gjort den Deel, som er crimen læsæ majestatis. Og af al den Forsamling var Ingen, som sagde derimod, uden Peder Jakobssøn, som tiltaltes, og nogle af de andre Anklagedes Børn.»

Det er indlysende, at ved denne Dom i Helsingborg kan ikke som i Nyborg 1287 Gaardsrettens Proces være fulgt. De Anklagede, eller de der skulde svare for dem, ere netop opfordrede til at fremkomme med deres Forsvar. Efter Gaardsretten kunde desuden de Afdøde ikke været dømte med de Levende; men i det mindste Marsk Stig, Aage Kake, Rane Jonssøn og Arvid Bengtssøn vare døde længe før 1305. Det vilde jo ogsaa have været en Forhaanelse imod Kongen af

Norge, om man nu havde brugt ganske den samme Fremgangsmaade imod de Anklagede som den, han bestandig havde betegnet som Retsfornektelse og paaberaabt som en Hovedaarsag til Krigen. En saadan Fremfærd maatte Kong Erik dog indsee ikke kunde føre til Forlig med Norge.

Heller ikke er det den i Danmark almindelige Proces. Kong Hagen siger i Manifestet af 2 Mai 1307 udtrykkeligt, at man ikke vilde høre den Lov, d. e. den Eed med Mededeemænd, de bøde for sig; og der er overhovedet slet ikke Tale om Benegtelsesedens Anvendelse ved denne Leilighed. Det er heller ikke let at indsee, hvorledes de Anklagedes Børn skulde paa denne Maade kunne nedslaae Anklagen imod deres Fædre. Vorthelds-Eed eller Herredsnævn kan her ligesaalidt have været anvendt, fordi dér da maatte efter Sagens Natur have været et Tolvmandsnævn for hver af de Anklagede og fra hvert af de Herreder, hvori de Afdøde saavel som de endnu Levende havde havt Bolig. Af saadanne Nævn ere her ikke Spor; de maatte ogsaa 19 Aar efter Gjerningen, og efter flere af de Anklagedes Død, have været endnu vanskeligere at tilveiebringe end i Nyborg, selv om Kongen vilde have indrømmet denne Proces.

Overalt var det vistnok uforeneligt med enhver somhelst Lov i Danmark at forlange de Beskyldte, Døde som Levende, dømte efter Anklagen, dersom ikke de eller deres Arvinger modbeviste denne. Dette siger jo netop ogsaa Kong Hagen i Manifestet, idet han erklærer, at ingen i Norge eller i Danmark brugelig Lov kom til Anvendelse, eller overhovedet nogen bekjendt Lov, — altsaa at de ere dømte efter en for Norden fremmed Lov. Og da kan der ikke være Tale om nogen anden end Keiserloven, Romerretten, hvis Anvendelse i denne Sag allerede røber sig ved Forbrydelsens Betegnelse som crimen læsæ majestatis, og med hvis Bestemmelser om Fremgangsmaaden i Majestætsforbrydelser Processen i Helsingborg ogsaa virkelig har meest Lighed, saavidt man kan see af det Hvidtfeldske Udtog. Fyrsten optræder som Anklager, Senatet dømmer, de Døde anklages og

fordømmes saavel som de Levende, de Afdødes Børn ere tilkaldte, hvad der forudsætter den Fordring til dem, at de skulde modbevise Anklagen imod Fædrene. I Corpus juris civilis, Codex IX, tit. VIII ad legem Juliam majestatis hedder det: *Meminisse oportebit, si quid contra majestatem Imperatoris commissum dicatur, etiam post rei mortem id crimen instaurari solere, posteaquam divus Marcus Drunciani, utpote senatoris, qui Cassiani furoris socius fuerat, bona post mortem fisco vindicari jussit, et nostro tempore multis heredibus ablata sunt; og: post Divi Marci constitutionem hoc jure uti coepimus, ut etiam post mortem nocentium hoc crimen inchoari possit, ut convicto mortuo memoria ejus damnetur et ejus bona successori ejus eripiantur; nam ex quo sceleratissimum quis consilium cepit, exinde quodammodo sua mente punitus est. — — — Et si decesserit quis, propter incertam personam successoris bona observantur, si in causa majestatis fuisse mortuus arguatur. Fremdeles Instit. IV, tit. XVIII § 3 — — lex Julia majestatis, quæ in eos, qui contra Imperatorem vel rempublicam aliquid moliti sunt, suum vigorem extendit. Hujus poena animæ amissionem sustinet, et memoria rei etiam post mortem damnatur. Og i Digesta, lib. XLVIII, tit. IV, 11 siger Ulpian: Is qui in reatu decedit, integri status decedit; extingvitur enim crimen mortalitate, nisi forte quis *majestatis reus* fuit; nam hoc crimine, *nisi a successoribus purgetur*, hereditas fisco vindicatur. Plane non quisquis legis Juliæ majestatis reus est, in eadem conditione est, sed qui perduellionis reus est, hostili animo adversus rempublicam vel principem animatus; ceterum si quis ex alia causa legis Juliæ majestatis reus sit, morte crimine liberatur.*

At anvende Romerretten i nærværende Tilfælde, naar man ikke vilde indskrænke Sagen til de Levende eller indrømme disse Tilladelse til at frie sig ved Benægtelseseed, maatte desuden ligge nær nok ikke alene for de lovlærde Medlemmer af Danehoffet, men ogsaa for de svenske Hertuger og den holstenske Greve, der vidste, at den i Sverrig havde været anvendt imod

Philipssønnerne og deres Medskyldige for en meget mindre Majestætsforbrydelse end et natligt Snigmord paa Gjærningsmændenes Herre og Konge.

III.

For et Par Aar siden fandtes i det britiske Museum en latin Opsats af 9de August 1400*) om Thronfølgen i de nordiske Riger efter Kong Erik af Pommern. Den synes at hidrøre fra en engelsk Udsending, der har havt det Hverv i Norden selv at indhente Efterretninger om den unge nordiske Konges Ret til alle tre Riger, og om Udsigterne for hans tilkommende Børn til at erholde disse Kroner efter ham. Denne Undersøgelse maa hænge sammen med Underhandlinger om Ægteskab imellem Kong Erik og en engelsk Prindsesse. Her overraskes vi nu ved den Oplysning, at Dronning Margretes Adkomst til Norges Krone, og tildeels til Sverrigs, er grundet i Romerretten! Det hedder nemlig, at efter Kong Hagen (den Sjette) fulgte i Norges Rige hans Søn Olaf, hvis Moder var Dronning Margrete, og at hun, efter Olafs Død, i Kraft af det Tertullianske Senatsconsult**), «ved hvilket bestemmes, at Moder arver Søn, naar denne selv ei har Børn, og gaaer foran alle Sønnens Agnater», arvede den norske Krone, da Norge er et Arve- ikke et Valgrige. Hvad Sverrig angaaer, da er det et Valgrige; men efter Sædvane vælges den Nærmeste af Kongeslægten; da nu Usurpatoren Albrecht af Meklenborg var overvunden, blev Margrete frit valgt til Dronning af Sverrig som den Nærmeste, i Kraft af samme Senatsconsult og efter Sædvaneretten, fordi hendes Søn Olaf var den Nærmeste til at succedere i dette Rige efter Blodets Ret. Ved Danmark tager Forfatteren intet Hensyn til

*) Trykt hos C. G. Styffe, Bidrag til Skandinaviens historia. II, p. 109. Stockholm 1864.

**) Corp jur. civ., Inst. III, tit. III; Digesta XXXVIII tit. XVII; Codex VI, tit. LVI, ad senatusconsultum Tertullianum.

det Tertullianske Senatsconsult, uagtet han anseer det for et frit Valgrige, hvor den Nærmeste af Kongeslægten vælges efter Sædvane, fordi han enten ikke har vidst, eller ikke agtet paa, at Olaf ogsaa var Konge i Danmark før Margrete, men antager, at hun er valgt til Danmarks Dronning umiddelbart efter sin Fader Kong Valdemar.

Kong Eriks Ret til Danmarks Krone udleder Englænderen først fra hans Moders*) Afkald, hvorved Sønnen blev den Nærmeste af Slægten efter Dronning Margrete, og saa derfra, at han blev valgt til Danmarks Konge, da ogsaa Dronning Margrete selv havde givet Afkald paa Thronen. Det antages, at ogsaa Eriks Børn kunne være sikke paa denne Throne baade efter Sædvaneretten og fordi Kronens Gods og Lehn i dette Rige pleier at holdes ikke alene til Kongens, men efter hans Død til den Nærmestes Haand, saa at Uroligheder kunde forudsees, om denne blev forbigaaet ved Valget; desuden ogsaa fordi hans Valg i Sverrig styrker hans Valg i Danmark. Eriks Ret til Sverrigs Krone beroer paa Dronning Margretes Cession og paa Valg efter Sædvane; at hans Børn ville komme til at følge ham her, ansees for givet. Derimod forekommer det den engelske Forfatter, at Børnenes Succession i Arveriget Norge netop er mindst sikkert, fordi Kong Eriks Ret her kun beroer paa, at Dronningen ifølge det Tertullianske Senatsconsult arvede sin Søn Olaf og cederede sin Ret til Erik; thi efter hendes Død synes det at Successionsretten i dette Rige snarere maa gaae over paa Kong Olafs nærmeste Agnater end paa Dronningens, hans Moders, Agnater og Cognater. Dog antager Forfatteren, at Besiddelsen af Rigets Borge og Lehn, samt Forbindelsen med de to andre Riger faktisk vil bevirke, at Eriks Børn ogsaa ville erholde den norske Krone.

Denne Udvikling er saa meget mærkeligere, som der ikke

*) Marie, Hertuginde af Pommern, Datter af den meklenborgske Hertuginde Ingeborg, Kong Valdemar Atterdags Datter.

kan være grundet Tvivl om, at Englænderen har indhentet sine Oplysninger enten ved det nordiske Hof selv eller hos Mænd, der stode høit nok til at have en Mening om de da gjældende statsretlige Forhold i Norden, og at han dog ikke har faaet nogen Kundskab om de vigtigste Overeenskomster, hvorpaa disse virkelig beroede. Havde man gjort ham bekendt med den saakaldte Unionsakt af 13de eller 20de Juli 1397, maatte han jo have vidst, at denne udtrykkelig sikkrer Eriks Søn, eller en af hans Sønner, Successionen ved Valg i alle tre Riger. Maaskee har man ikke sagt ham dette, fordi det nordiske Hof selv ingen Vægt har lagt paa denne Opskrift af hvad Dronning Margrete og nogle Raadsherrer havde aftalt ved Kong Eriks Kroning i Kalmar 1397, da den aldrig blev til Mere end et Udkast. Men høist paafaldende er det, at Margretes Valg til Norges Dronning 1388, Eriks Anerkjendelse som hendes rette Arving, og den Erklæring, at Arvetallet derefter alene skal regnes fra ham*), — at Alt dette er blevet ham ganske ubekendt. Har man ved det nordiske Hof ikke villet tale om Dronningens Valg for ikke at rokke Englænderens Tro paa Norges Egenskab af et reent Arverige, saa see vi nu, at netop Paaberaabelsen af det Tertullianske Senatsconsult istedetfor de virkelige Statsakter har vakt hans Tvivl om Sikkerheden af Successionsretten for Eriks Børn. Maaskee har man ogsaa troet, at en almindelig anerkjendt Retsgrund til Dronningens Thronbestigelse vilde gjøre stærkere Indtryk i England end et Valg, mod hvilket der unegtelig kunde reises Indsigelse fra meer end een Side, og derfor ladet dette være uomtalt for at indskyde den i England, som i hele det latinske Europa, vel bekendte og agtede Romerret som den egentlige Retsgrund for Margretes og Eriks Stilling i Norge. Thi det Tertullianske Senatsconsult, fra Keiser Hadrians Tid, kjendes

*) See det norske Rigsraads aabne Breve af 2den og 16de Februar 1388, samt udateret af 1389, i *Diplomat. Norvegicum III*, Nr. 477 og 484, og min *Dissertation: Observationes criticae* p. 109.

kun af hvad Justinians Lovværk har derom. Egentlig er det ikke engang dette Senatsconsult selv, men Justinians Tilføielser til og Ændringer i dets Bestemmelser, der kunde bruges til at godtgjøre Dronning Margretes Arveret efter Olaf; thi først disse var det, der skjøde Agnaterne tilside selv for en Moder, der kun havde havt een Søn eller een Datter, medens Senatsconsultet endnu kun tillagde den fribaarne Moder denne Arveret, naar hun havde født tre Børn*), hvilket jo ikke var Tilfældet med den nordiske Dronning. Englænderens Tvivl om, at Eriks Ret til Norges Throne, der efter hans Mening alene grunder sig paa Margretes Afkald og paa hendes Arveret ifølge Senatsconsultet, kan vedvare længer end i hendes Levetid, hidrører rimeligviis fra Ulpians Ord i Digesterne om dette Senatsconsult, at naar Moderen er borte, komme de til Arv, der vilde være komne, hvis hun ikke havde været**).

Der er i Alt hvad nu er os levnet af Aktstykker angaaende de tre nordiske Rigers Forening ved Margrete og under Erik af Pommern intet Spor af, at det Tertullianske Senatsconsult, eller overhovedet romersk Ret, er kommen til Anvendelse ved denne Leilighed; men muligt er det dog, at dette desuagtet virkelig har været Tilfældet. Snarest maatte det da være skeet ved det norske Rigsraads Møde i Oslo i Februar 1388, dengang dette efter Kong Olafs pludselige Død i August 1387 søgte et Paaskud til at skyde Meklenborgerne og de med Kongehuset beslægtede norske Stormænd tilside for at lægge Norges Scepter i Margretes Haand. At de selv ikke have været saa aldeles sikre paa, at Moderen virkelig var Sønnens nærmeste Thron-

*) Inst. III, tit. III, 2—4.

***) Dig. XXXVIII, tit. XVII ad senatusconsultum Tertullianum et Orphitianum II § 47 in fine: invenimus rescriptum ab Imperatore nostro Antonino Augusto et divo patre ejus Mammiae Maximinae pridie Idus Apriles, Plautiano iterum consule (d. e. 208 p. Chr. n.), matre remota eos admitti, qui venirent, si mater non fuisset. Ergo et agnati ceterique succedent, aut si nemo sit, bona vacabunt.

arving, ligger allerede i den tredobbelte Grund, de angive til at foretrække hende: «eftersom høibaarne Fyrstinde, vor kjære Frue Fru Margrete, med Guds Naade Norges og Sverrigs Dronning*) og ret Arving og Fyrstinde til Riget i Danmark, var vor kjære Herre Kong Hagens Hustru og Moder til vor kjære Herre Kong Olaf, som nu nylig døde, og for hendes Gunst og gode Villie, som vi have altid befundet hos hende og endnu haabe det Samme af hende**). Det er som om Rigsraadet stiltiende vedgik, at der ikke forelaa en bestemt og afgjørende Retsgrund, saa at ogsaa Hensigtsmæssigheden maatte tages i Betragtning ved Valget***). Naar hertil føies, at ogsaa derom kan have hersket Tvivl, hvorvidt det var den ældre Arvefølgelov eller den yngre, Kong Hagen den Femtes af 1302, der skulde gjælde, ligger den Tanke nær nok, at Romerrettens Bestemmelser om Moders Arv efter Søn kunne være medtagne under Raadets Overveielser om Dronningens Arveret. Justinians Værk var sikkert ligesaa godt bekjendt for Erkebiskop Vinalde og de andre norske Prælater som for de danske Biskopper. At Raadet dog ikke i det Aabne Brev anførte det Tertullianske Senatsconsult forklares let af Hensynet til det norske Folk.

IV.

Fra Begyndelsen af det 16de Aarhundrede have vi en ofte omtalt Retssag, hvis Behandling synes alene at kunne forklares af Romerretten, nemlig Majestætssagen imod Rigets Hovmester Povel Laxmand. Da denne Sag, der ogsaa i vore Dage har sat Historikere og Lovlærde i Bevægelse, nylig er udførlig fremstillet i Professor Allens Værk, hvorved ogsaa mine Tanker om den leilighedsviis ere blevne bekjendte, skal jeg her kun berøre dens Hovedpunkter.

*) Enkedronning nemlig.

***) Dipl. Norveg. III Nr. 477.

****) Jfr. Munch, det norske Folks Historie, 2den Hovedafdeling II S. 277 ff.
— Keyser, den norske Kirkes Historie under Katholicismen II S. 410 ff.

I Mai 1502 kom Povel Laxmand hjem til Danmark efter et frugtesløst Krigstog til Stokholms Slots Undsætning. Den 22de Juni myrdedes han paa Høibro i Kjøbenhavn af to Adelsmænd. Nogle Dage eller Uger derefter lagde Kong Hans Beslag paa hans Gods og lod ham saa den 29de Juli 1502 paa Sjællandsfar Landsthing angive som Landsforræder, dog med det Tilbud, at om Nogen af Laxmands Arvinger, eller Nogen paa deres Vegne, vilde staae Kongen til Rette for den Skade, han og Riget havde lidt ved «denne Gjerning», saa vilde Beslaglæggelsen paa Godset blive hævet. Landstthinget dømte imidlertid ikke i Sagen selv, men udsatte den, indtil den var undersøgt af Rigsraadet. For dette fremstod Kong Hans personlig den 8de November s. A. med den samme Angivelse, nu nærmere præciseret saaledes, at Povel Laxmand havde opægget Sverrigs Riges Raad til Oprør imod Kongen, at han Kongen til Skade havde havt sit hemmelige Bud til Oprørerne i Stockholm, og at han havde sagt, at Kong Hans var Danmarks Rige en skadelig Herre og Konge. Rigsraadet opfordrede da tre tilstedeværende Adelsmænd af den Dræbtes Slægt til at svare herpaa; men de vægrede sig ved at forsvare Laxmands Gjerninger og vilde alene tale til hans Arvingers Bedste. Raadet dømte da, at for «saadan stor fordærvelig Skade, som fornævnte Hr. Povel Laxmand haver gjort og tilvendt vor kjæreste naadige Herre og alle Danmarks Indbyggere bør Hans Naade at nyde og beholde til Opretning alt Hr. Povel Laxmands Gods, Jord og Løsøre, ihvad det helst er eller nævnes kan, saa langt som det kan række, til evig Eiendom, endog det er ei nær Fyldest for saadanne Gjerninger, Skade og Fordærv, som for^{te} Hr. Povel Laxmand gjort haver og forskrevet staaer.»

Efter denne Dom gjenoptoges den midlertidig udsatte Procces ved Landstthinget. Kongens Fuldmægtig mødte ved alle Sjællands Herredstthing, og med gjentagen Fjortendages Forelæggelse, tilsidst med sex Ugers Varsel, opfordrede han Enhver, indenlands eller udenlands, Povel Laxmands Arvinger, Frænder,

eller Andre, som vilde paatage sig at «afværge saadanne Sager og Beskyldninger, som før er rørt, og stande Kongen til Rette for saadanne Sager og Beskyldninger», til at møde for Landstthinget første Thingdag (Onsdag) efter Paaske 1503. Ingen vilde imidlertid paatage sig Forsvaret, — hvad der da var ganske naturligt, naar de derved tillige skulde paatage sig at staae Kongen til Rette i den Afdødes Sted. Landstthinget dømte da, at «efter saadan Proces og lovlig Forfølgning mælted Freden af Hr. Povel Laxmand for Avindskjold og Forræderi mod sin rette Herre og Konge» *). Kong Hans tog derefter det hele rige Gods fra Laxmands Arvinger.

Uden at inklade mig paa Spørgsmaalet om Laxmands Brøde — Grundene for og imod synes mig omtrent lige stærke og lige svage — og uden at fremhæve den paafaldende Fremgangsmaade, at lade Sagen paadømme først af Rigsraadet, saa af Landstthinget, vil jeg her blot paapege følgende Eiendommeligheder ved Processen:

1. Sag anlægges imod den døde Mand.
2. Der er, saavidt man kan see, Ingen støvnet. Processen er overhovedet formløs, men maa dog snarest kaldes inquisitorisk.
3. Kongen optræder selv som Angiver.
4. Kongen fører intet Beviis for sin Denunciation, men opfordrer Arvingerne til at modbevise den, og til at staae ham til Rette i den Afdødes Sted.
5. Da Arvingerne vægre sig, dømmer Raadet efter Angivelsen.
6. Kongen begynder med at beslaglægge Godset og ender med at confiskere det.

At intet Beviis er ført for Landstthinget, og at dette har dømt

*) Begge Domme i Histor. Tidsskrift III S. 585, 589; Rigsraadets Dom tidligere trykt i Suhms Gl. Samlinger 1—3—32 ff.

den afdøde Mand fredløs, blot fordi Ingen vilde paatage sig at modbevise Angivelsen, sees af Domsakten selv. I Rigsraadet maa vel et Slags Undersøgelse have fundet Sted, da det i Dommen siges, at efterat Raadet forgjæves havde adspurgt Frænderne, om de vilde paatage sig Forsvaret, tog det «Sagen for sig i Rette at forhandle» og «forfor» da, at Laxmand havde gjort sig skyldig i de tre ovenanførte Forbrydelser: Opæggelse til Oprør, hemmelig Forbindelse med Fjenden, ærerørig Tale om Kongen; men af hvad Art og hvor grundig den Undersøgelse har været, der antydes ved Ordet «forfor», kan ikke sees, og om Vidner eller overhovedet om Beviisførelse nævnes. Intet; Undersøgelsen kan jo i ethvert Tilfælde ikke have været udført blot nogenlunde tilfredsstillende i eet eneste Retsmøde, det samme hvor Angivelsen skete og Dommen fældedes. Der er desuden i de Ytringer, denne Sag senere gav Anledning til, aldrig Tale om noget Beviis for Sandheden af Angivelsen, eller om at Vidner have været afhørte; de der forsvarede Godsets Confiskation, saasom Erkebiskop Birger, hvis Navn staaer næst efter Kongens — Kong Hans var nemlig baade Sagsøger og Dommer — i Domsakten *), og den anonyme Forfatter af et kort Forsvar for Sagens Udfald **), have intet Andet at støtte sig til end dette: Rigsraadet har dømt! Dette stemmer ogsaa med de historiske Beretninger. Baade den Skibyske Krønike og Hvitfeld ***) sige, at Kongen tog Angivelsens Sandhed paa sin Samvittighed, og at Raadet dømte uden andet Beviis.

At en saadan Fremgangsmaade var lovmedholdelig efter dansk Ret har ingen af Kong Hans's Forsvarere kunnet paa- vise; og man kan dristig sige, at den ikke var det. Man seer ogsaa, at Sjællandsfar Landsting ikke har dristet sig til at dømme, da Sagen indbragtes for denne Dømsstol, men har

*) Sanctuarium Birgerianum i Suhms Gl. Samlinger 1—3—32.

***) Hist. Tidsskr. 3, S. 604.

***) S. R. D. II, p. 562. Hvitfeld Kong Hans (Kvartudgaven) S. 186.

villet afvente Rigsraadets Dom. Denne sidste paaberaaber sig ligesaa lidt nogen Lov som noget Beviis; men Fremgangsmaaden stemmer saa nøie overeens med Justinians Lovværk, at dettes Anvendelse ved denne Leilighed synes utvivlsom. Thi efter dette kan Sag om Landsforræderi og Majestætsforbrydelse reises efter den Paagjældendes Død; Processen er ikke bunden til de sædvanlige Former; Godset beslaglægges strax; der paahviler saa meget mindre Angiveren nogen egentlig Beviisbyrde, som i disse Sager Tortur kan anvendes ikke alene imod den Angivne, paa blotte Indicier, men endog imod Vidner af enhver Stand*); derimod have Arvingerne at modbevise Angivelsen om den afdøde Mands Brøde; brister dette Beviis, er deres Arv forbrudt til Fiskus. Selve de tre Punkter i Kongens Angivelse ere formulerede i Overeensstemmelse med Romerretten, der henregner Opæggelse til Oprør, hemmelig Forbindelse med Fjenden, fjendsk Sind imod Fyrsten til Majestætsforbrydelser**).

At det er Romerretten, der er brugt i denne Sag, siger i Grunden det paaberaabte anonyme Forsvar fra Frederik den

*) Cod. IX, tit. VIII, c. 3—4; tit. XLI de quæstionibus. Dig. XLVIII, tit. XVIII, 10. Jfr. Geib, Geschichte des Römischen Criminalprocesses, S. 617, 623. — Jeg benytter Leiligheden til at rette en Unøiagtighed i min Skrivelse af 4de Januar 1864 til Prof. Allen, i hvis Kong Hans S. 654 Indholdet er meddelt i Udtog. Det der anførte første Sted af Codex IX, tit. VIII, cap. 6 burde helst ikke have været medtaget; thi det hidrører ikke fra den latinske Corpus juris, men fra *Βασιλικὰ*; det latinske Stykke er en Oversættelse af Cujacius, der altsaa ikke har foreligget i Kong Hans's Tid, men er optaget i Gothofreds Udgave af Corpus juris, medens det i nyere Udgaver anføres efter den græske Text. At denne ikke har været kjendt, eller i al Fald ikke har været læst og benyttet af danske Lovlærde i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede, kan antages for afgjort.

**) Digesta lib. XLVIII, tit. IV ad legem Juliam majestatis, 1: majestatis crimine tenetur is, cujus opera, consilio dolo malo consilium initum erit, quo quis contra rempublicam arma ferat, quive hostibus populi Romani nuntium litterasve miserit signumve dederit, cet. Og 11: — sed qui perduellionis reus est, hostili animo adversus rempublicam vel principem animatus.

Førstes Tid saaledes: «Item for tvende Sager kan der gange Dom paa en død Mands Gods og Rygte og Mandermaal, første Sag naar han haver forseet sig imod sin Herre og Konge og Fædrenerige, og naar der findes Kjættereri efter ham imod den hellige christne Tro, saa dømmes udi disse to Sager, hvad heller en Mand er levende eller død, over al Christenheden» *). Thi som fælleds Love i al Christenheden kunde der kun være Tale om Romerretten og den canoniske Ret, hvilken sidste ogsaa virkelig stiller disse to Forbrydelser lige; og begge Love tilstede Confiskation af Arvegods, selv om Sag reises efter Arveladerens Død, eller om Dom endnu ikke er fældet før hans Død **). Ogsaa det maa bemærkes, at efter dansk Ret kunde Børnenes Mødrenearv aldrig været inddraget i Confiskationen af Laxmands Gods, medens det maatte skee efter den Anvendelse, man her i Norden gav Keiserne Arcadius's og Honorius's berygtede Reskript: *quisquis cum militibus****). Det er ogsaa skeet baade i Sverrig ved Philipssønnernes Sag og i Danmark efter den Helsingborgske Dom af 1305. Men begge Gange seer man, at Regeringerne ikke have kunnet gennemføre denne for nordisk Retsfølelse oprørende Confiskation, i det mindste ikke fuldstændigt; thi ogsaa Kong Erik Menved gav ved den Kjøbenhavnske Fred af 1308 Børnenes Mødrenegods tilbage, som det i Fredsakten hedder, for Kongen af Norges Skyld †). Saaledes har ogsaa Sagen vendt sig for de Laxmandske Arvinger; thi vel fik de Intet tilbage i Kong Hans's og Christian den Andens Tid; men Kong Frederik den Første gav dem strax som Vederlag Asserbo i Sjælland, samt Gods i Bog- og Skovbyherreder i Fyen ††). Og ved en Herredagsdom af 3die December

*) Hist. Tidsskr. 3, 606.

**) Saaledes de anførte Steder af Corp. jur. og Decretales Gregorii IX lib. V, tit. VII, c. 10, samt Sextus Decretal. V—II—8.

***) Jfr. ovenfor S. 57.

†) Hvitfeld, Chronologien II, S. 117.

††) Hist. Tidsskr. 3, 611. Annaler f. Nord. Oldkynd. og Historie 1851, S. 244.

1526 tilkjendtes der dem alt deres Mødrenegods, ihvor det laa i Danmark *). Man kan ikke andet end glæde sig over, at Folkets Retsbevidsthed var mægtig nok til dog tilsidst i en enkelt Henseende at bryde igjennem Processens jernhaarde Form, især da denne ikke var grundet i Landets egen Lovgivning, men egenmægtig hentet fra en fremmed Ret. Thi Kong Hans's og Rigsraadets Adfærd er dog i sig selv ikke væsentlig forskjellig fra de forhadte Majestætssager fra Romerkeiserens værste Tid, undtagen deri, at han havde en rigtignok fremmed, men dog skreven og i hele Christenheden høit anseet Lov at støtte sig til, medens Tiberius og hans Senat gjorde til Majestætsforbrydelse hvad de vilde og dømte efter eget Lune.

I en anden Henseende sporer man ligeledes Indflydelsen af nordisk Retsfølelse i den laxmandske Sag. Medens Romerretten anordner Confiskation af Arvingernes Gods ligefrem som en Straf over den afdøde Majestætsforbryder, saa har Rigsraadets Dom vel ogsaa henstillet den som en Straf**), men tillige som en Erstatning for den Skade, Kongen og Riget havde lidt ved Laxmands Forræderi. Dette laa unegtelig dansk Forstand og Retsfølelse nærmere. Hvad brød det danske Folk sig om Ulpian og Justinian? Det maatte spørge: hvorledes kan Sag reises imod den Afdøde? hvorledes kan Godset, der jo ikke længer er

*) Denne Dom er i Udtog optaget i en Herredagsdom af 12te Juni 1572, i Rosenvinges Udvalg af Gamle danske Domme III, S. 153. — Ogsaa en om og ringe Deel af Laxmands eget Gods er kommet tilbage til Arvingerne, nemlig de Gaarde og Grunde, han 1501 havde givet til Vor Frue Alter i St. Nicolai Kirke i Kjøbenhavn. Disse reklamerede Sønesønnens Enke i Henhold til den store Reces af 30te October 1536, der tillod Adelen at tage det Vicariegods tilbage, som var givet for Messer, og som den kunde bevise med Brev og Segl at være ret Arving til. Godset blev hende virkelig ogsaa tilkjendt ved Herredagsdom af 1559; men dette Gods har altsaa ikke været confiskeret. See Rosvinge, Gamle danske Domme II, 274.

**) «Det er uhørligt, at vi skulde tilstede og lide, at saadanne Gjæringer, som Hr. Povel Laxmand gjort haver imod Hans Naade, skulle blive upinte.»

Laxmands, men fra det Øieblik, han udaandede, er hans Arvingers, fratages disse, som man ikke anklager for Majestætsforbrydelse? — og især: hvorledes kan Børnenes Mødrenegods være forbrudt? Jo, svarede man, Godset skal naturligviis først afholde den Afdødes Gjæld, Skadegjæld saavel som anden Gjæld, og Laxmand sad i uskiftet Bo med sine Børn af andet Ægteskab; men alt det laxmandske Gods rækker ikke nær til den Skade, han har gjort Kongen og Riget! Dette Punkt er det ogsaa baade Erkebiskop Birger fremhæver til Forsvar for sit Kjøb af Laxmands confiskerede Gaard Aagerup i Skaane, og som den anonyme Forsvarer urgerer, maaskee for at frelse hvad han selv havde faaet af det inddragne Gods; thi man kan vanskelig afvise den Gjetning, at Forfatteren af denne Opsats er den som Legist og Decretist dengang navnkundige fyenske Biskop Jens Andersen Beldenak. Han skal have været Kong Hans's Raadgiver i den laxmandske Sag, og han fik sin gode Deel af Byttet. Nu i Frederik den Førstes Tid har han følt det Truende i den almindelige Mening og søgt at imødegaae den, inden Dommen af 1526 blev afsagt.

V.

Under Kong Christian den Tredies Ophold i Aalborg i Foråret 1537 paadømtes Søndag den 15de April ved Kongens Retterthing en Sag om et Ægteskabsbrud af særdeles oprørende Beskaffenhed. En Borger i Aalborg havde indstævnet en vis Blasius Ysfelder, fordi denne, da han for nogle Aar siden laa til Herberge hos ham, havde lokket hans Ægtehustru Anne Hansdatter fra ham og endnu levede aabenbart for al Verden med hende som med sin Hustru; ja han havde endog bemægtiget sig Herredømmet i den rette Ægtemands Huus og trængt denne ud derfra. Blasius negtede ikke Gjerningen, men forsvarede sig med en Contract, som Byfogeden i Aalborg med nogle Borgere havde oprettet imellem Ægtemanden, Jens Vognfører, og Anne Hansdatter, «at hver skulde være udi sær for sig selv og skulde

hverken nyde eller undgælde hverandre efter denne Dag.» Desuagtet kom Kongens Dom til at lyde saaledes: — «da bør forskrevne Blasius derfor at staae sin Ret og miste sin Hals; desligeste og samme Anne Hansdatter, som saa haver skændelig og uærlig ligget i slig aabenbarlig Hoer og saa haver foragtet og forhaanet hendes Ægtemand og Husbonde, hende bør derfor og at døe og sækkes udi en Sæk efter Keiserloven*) m. m.»

Saaledes som denne Dom nu foreligger i Rosenvinges Udgave, synes det efter den stilistiske Sammenhæng nærmest kun at være Kvindens Straf, der bestemmes efter «Keiserloven»; men derved bliver Anvendelsen af den fremmede Straffelov endnu mere paafaldende.

Efter den indtil da gjældende Talebrug maatte man ved Keiserloven ligefrem forstaae den romerske Ret, dersom der ikke 4 Aar før denne Dom var paa Rigsdagen i Regensburg 1532 udkommet en ny Straffelov for det romersk-tydske Rige, Keiser Carl den Femtes «Peinliche Gerichtsordnung». Det maa nærmest være denne, her er meent; men den støtter sig heelt igjennem til Romerretten, og anerkjender den som Rigets egen gjældende Lov, hvor den ikke udtrykkelig indsætter nye Bestemmelser. Spørgsmaalet bliver da, om Justinians Lovbog er i dette Tilfælde middelbart eller umiddelbart kommet til Anvendelse i en dansk Misgjerningssag, og overhovedet hvorledes man skal forklare sig en saa paafaldende Dom som den, der fældedes i Aalborg 1537.

Dersom denne havde begrundet Blasius's Straf paa Keiserloven, vilde den have havt Justinian fuldstændig paa sin Side; thi Romerretten sætter Halshugning som Straf for den Mand, der overbevises om at have brudt en Andens Ægteskab**); derimod trues Kvinden intetsteds udtrykkelig med Livsstraf; kun

*) Kolderup-Rosenvinge, Udvalg af gamle danske Domme, I, S. 62, Nr. 36, jfr. Fortalen VIII og Rettelserne til dette Bind.

***) Instit. IV—XVIII—4; Codex IX—IX—29 § 2. Novella 134 cap. 10.

usikkert og middelbart lader det sig af et i Justinians Codex optaget Rescript af Keiser Alexander Severus udlede, at i dennes Tid antoges ogsaa hun at skulle miste Livet*). Men hvorledes dette Rescript ogsaa kan være at fortolke, hævedes det i ethvert Fald i dette Punkt ved Justinians senere Bestemmelser, der satte i dets Sted Pidskning og Indespærring i et Kloster først i to Aar, derefter, om den fornærmede Ægtemand ikke tog hende tilbage — en Forsoning af Ægtefællerne var altsaa ikke udelukket, — eller om han døde endnu inden Udløbet af denne Tidsfrist, da for Livstid, samt Deling af hendes Formue imellem Arvingerne og Klostret.

Disse Straffebestemmelser har Keiser Carls Peinliche Gerichtsordnung ikke udtrykkelig gjentaget. Det hedder nemlig i Artikel 120:

«Item, so eyn ehemann eynen andern wmb des ehebruchs «willen, den er mit seinem eheweib verbracht hat, peinlich be-
«klagt vnd des überwindet, der selbig ehebrecher sampt der
«ehebrecherinn sollen nach sage vnser vorfarn, und vnser Key-
«serlichen rechten gestrafft werden.

«Item dass es auch gleicherweisz inn dem fall, so eyn ehe-
«weib jren mann, oder die person, damit der ehebruch voln-
«bracht hatt, beklagen will, gehalten werden soll.» . .

Denne Henviisning til «Sage» eller «Satzung» unserer Vorfahren und unsern Kaiserlichen Rechten» er i Carolina den hyppigt tilbagevendende Formel, hvorved Bestemmelsen af den domfældte Misdæders Straf henskydes til de overordnede Myndigheder eller til de egentlige Retslærde, for at de i Regelen ulærde Dommere ikke skulde gribe fejl i saadanne Tilfælde, hvor Loven af en eller anden Grund ikke har villet fastsætte en enkelt bestemt

*) Castitati temporum meorum convenit, lege Julia de pudicitia damnatam in poenis legitimis perseverare. Qui autem adulterii damnatam, si quocunque modo poenam capitalem evaserit, sciens duxerit uxorem vel reduxerit, eadem lege ex causa lenocinii punietur. Codex IX—IX—9.

Straf *). «Keiserloven», forstaaet om Romerretten, har altsaa ikke Livsstraf for Kvinden; og forstaaer man Ordet om Keiser Carls Straffelov, har denne hverken for Kvinden eller for Manden nogen bestemt Straf, ikke af Forglemmelse eller Skjødesløshed, men uidentvilt fordi den ikke har villet sætte Livsstraf for ethvert Ægteskabsbrud, men heller ikke villet udelukke dens Anvendelse i særdeles graverende Tilfælde. At Udtrykkene i den Carolinske Lov ere nøie og gjentagne Gange overveiede, bliver ret indlysende ved en Sammenstilling af Loven selv med Forarbejderne, den Bambergske »Halsgerichtsordnung» af 1507, mater Carolinæ som den med Føie kaldes, og de to Udkast til selve Keiserens Lov af 1521 og 1529 **), hvorved det viser sig, at Lovgiveren kun efter lang Betænkning er kommen til den fra Romerretten afvigende Ligestilling af begge Ægtefællers Ret: først ved den endelige Redaction har han givet Hustruen samme Ret til criminel Klage, som Romerretten og det første Udkast til Carolina giver den fornærmede Ægtemand, men ikke Hustruen imod Manden og hans Medskyldige.

Men unegtelig kunde Ordene i det anførte Lovsted give Anledning til den Opfattelse, at Kvinden skulde straffes ikke alene saa vel som, men ligesom Manden; naar Loven da henviser til Romerretten, der afgjort sætter Livsstraf for denne, laa den Slutning, at Kvinden ligeledes burde miste Livet, nær nok til at forklare, hvorledes Kong Christian den Tredie og hans Raad kunde mene i «Keiserloven» at have Hjemmel for at idømme Anne Hansdatter Livsstraf. At hun dømmes til Drukning har sikkert ikke været meent som en Skærpelse af Straffen; men den valgte Straffemaade afgiver Beviis paa, at Dommeren virkelig har havt den Carolinske Straffelov for Øie. For Ægteskabsbrud nævner denne vel ligesaalidt Drukning som nogen anden Straf, men derimod for andre Forbrydelser som den almindelige Straf

*) Constitutio Carolina crim. cap. 219 i Zoepfl's Udgave p. 258.

**) I den nævnte Udgave S. 47, 162.

for dødsdømte Kvinder, naar de ikke dømmes til Baal og Brand eller endnu haardere Straffe, saaledes for Førræderi (Art. 124), Giftmord (130), Barnemord (131), Fosterfordrivelse (133), tredje Gang begaaet Tyveri (162). Snarere bør det opfattes som en Formildelse, at Kong Christian dømmer hende til at «sækkes» efter Keiserloven; thi det kan nok være, at Folket har ventet hende dømt efter dansk Lov til at sættes levende i Jorden. I Kong Hans's almindelige Kjøbstadsret Art. 47 *) hedder det nemlig:

«Hvo som ligger i Hoer, Mand eller Kvinde, i nogen Kjøbstad, og vorder lovlig stævnet eller fordeelt, saa at de i Band komme, og ikke ville tage der Skrifte og Bedring for, som dem burde, og blive saa Aar og Dag og komme udi Madband **): siden skal Kongens Sværd rette derover, saa at Manden mister Halsen og Kvinden sættes levende i Jorden, og deres Hovedlod udi Kongens og Stadens Væрге. Samme Lov er om Jomfrukrænkerere og andre aandelige Sager **), som Mand sidder overhørig og i Madband, som forskrevet staaer.»

Denne Bestemmelse er, med saa meget Andet, optaget fra Dronning Margretes almindelige Stadsret, Art. 26****), og fra Kong Christoffer af Baierns Stadsret for Kjøbenhavn af 1443, Cap. V, Art. 31 †); dens første Kilde maa uidentvivel søges i den roskildske Biskop Johan Krag's kjøbenhavnske Stadsret af 1294, Art. 95 ††), hvor det hedder: «si quis habet uxorem legitimam et aliam superduxerit, si per ecclesiam corrigi non poterit, et in excommunicatione propter hoc per annum duraverit, arbitrio advocati et con-

*) Kolderup-Rosenvinge, Gamle danske Love, V, 536.

**) Excommunicatio maior, anathema. Den der faldt i denne Straf maatte ikke cum ullo Christiano cibum vel potum sumere; deraf vel det underlige danske Ord.

**) d. e. Sager, som høre under geistlig Ret.

****) Kolderup-Rosenvinge, Samling af Gamle danske Love V, 506.

†) Sammesteds S. 157.

††) Sammesteds S. 118.

sulum relinquatur puniendus. Idem fiet de quolibet publice excommunicato, qui in excommunicatione duraverit per annum.»

Vilde man sige, at den Aalborgske Dom netop er begrundet i disse ældre danske Lovbestemmelser, ikke i Keiserloven, saa at denne alene nævnes for at retfærdiggjøre Formildelsen af Kvindens Straf, saa maa det dog bemærkes, at det, Stadsretten straffer, ikke er Ægteskabsbrud, men den trodsige Ringeagt for Kirkens Band; Livsstraffen kunde ikke anvendes, førend Vedkommende var bleven advaret af sin Skriftefader og paalagt Bod, derefter som Renitent belagt med den mindre Excommunication, havde siddet denne overhørig Aar og Dag, og saa af Biskoppen var bleven egentlig anathematiseret. Men dette var jo ikke den Forbrydelse, hvorfor de Anklagede her dømtes; og der kunde, et halvt Aar efterat Kong Christian havde omstyrtet den catholske Kirke i Danmark, heller ikke være Tale om Bandsættelse og Madband i det her omhandlede Tilfælde. Efter Stadsretten kunde der altsaa ikke rettelig være fældet nogen Dødsdom i denne Sag; at den i Virkeligheden heller ikke er lagt til Grund, sees tillige deraf, at Dommen ikke omtaler de Skyldiges Hovedlod. Endelig synes det tvivlsomt, hvorvidt Blasius selv i Catholicismens Dage kunde været betragtet som falden for denne Lov, der vistnok kun taler om den Mand, der bryder sit eget Ægteskab, ikke om den, der bryder en Andens. Maaskee disse Lovsteder endog slet ikke ere at forstaae om simpelt Ægteskabsbrud, men om Bigami, hvad Stadsretten af 1294 giver nogen Anledning til at formode. Tænkeligt er det imidlertid, at Menigmand har henført Straffen umiddelbart til den borgerlige, ikke til den kirkelige Forbrydelse, og at Kongens Retterthing har af den Grund meent at burde forklare, hvorfor det valgte en mildere Straf end den, Mange ventede. I Keiser Carls Straffelov er Drukning for Barnemord udtrykkelig betegnet som en Formildelse, istedetfor levende Begravelse, «for at forebygge Fortvivlelse.»

Snarere end Kong Hans's Stadsret, eller dog mere end denne, har Dommeren vistnok havt den mosaiske Lov for Æie, da denne sætter Livsstraf saavel for Kvinden som for hendes Medskyldige *). Betydningsfuldt er det i denne Henseende, at Kongen, som han selv siger i Dommen, har ladet sig Keiserloven «udtyde og forkynde» af sin Prædicant! Det er overalt bekjendt nok, at efter den canoniske Rets Fald ved Reformationen traadte Moseloven som Guds Lov i flere Henseender i dens Sted. Da denne vel angiver Straffen, men ikke Straffemaaden, synes Dommeren at have bestemt denne efter «Keiserloven», Mandens efter Romerretten, Kvindens efter Analogier hentede fra Keiser Carls Straffelov.

Men mærkeligt er det, at dette blandede Hensyn til Keiserloven, Moseloven og maaskee Kong Hans's Stadsret dog ikke har været stærkere hos Kongen og Raadet, end at de endnu i samme Aar forandrede deres Mening i et væsentligt Punkt, idet den kjøbenhavnske Reces af 24de August 1537, Art. 8 kun for Brud af eget Ægteskab sætter den her idømte Livsstraf: Ægteskabsbrud af den Ægtemand, der har sin Hustru levende, eller af den Kvinde, hvis Ægtemand lever, straffes paa den skyldige Mand med Halshugning, paa Kvinden med at sækkes og druknes, hvilket imidlertid i Odenserecessen af 1539 formildedes til at gjælde for tredie Gang begaaet Forbrydelse. Var altsaa den Aalborgske Sag kommen til Paadømmelse et halvt Aar sildigere, maatte i bestemt Modstrid med «Keiserloven», baade Justinians og Carl den Femtes, Anne Hansdatter have været dømt fra Livet, men ikke Blasius Ysfelder. Den danske Lovgivning var saaledes paa Veie til at fjerne sig fra Keiserloven i Retning af at indskrænke Livsstraffens Anvendelse.

*) 3 Mose-Bog, 20, 10; 5te Mose-Bog, 22, 22.

Man skulde ved første Øiekast have ventet at see Romerrettens Indflydelse stige efter Reformationen, da Fundatsen af 10de Juni 1539 for det gjenoprettede Universitet gjør den til en fast Læregjenstand, idet den paalægger den juridiske Professor at læse over Justinians Institutioner — «ihvorvel vi», tilføies der dog, «i disse Riger ikke følge romersk Lov og Vedtægt, da vi have vore egne»; — og Fundatsen foreskriver tillige, at den Jurist, Kongen muligen desuden vil lønne ved Universitetet, skal holde Foredrag over Partier af Pandekterne og Codex. Derimod omtaler den ikke danske og norske Love som Forelæsningsgjenstand.

Men dog har netop Reformationen trængt den fremmede Rets umiddelbare Anvendelse tilbage ved at lægge Magten udelukkende i Kongens og et verdsligt Rigsraads Haand. Med Prælaternes Fald forsvandt de lovlærde Juristers Magt ikke alene fra Landets Regering, men ogsaa fra dets Domstole; og den indenlandske Lovgivning paa Grundlag af Rigets eiendommelige Retsforfatning udviklede sig kraftigt i en Række af Lovarbeider ved de tre første evangeliske Konger og deres Rigsraad. Først efter Aristokratiets Fald kom studerede Jurister atter til betydelig Indflydelse.